

Povzetek

Ormož je bil okoli leta 1270 dokaj skromna naselbina, ki se je v tem času začela intenzivneje razvijati. Leta 1273 se Ormož že kot Holermous prvič omenja na ohranjeni listini. Leta 1331 že dobi od Gospodov ptujskih pravice samostojnega mesta z lastno samoupravo. Skozi vse stoletje je nato Ormož patrimonialno mesto, katerega fevdalni gospod je vsakokratni lastnik gradu in zemljiškega gospostva Ormož. Nemirna druga polovica 15. stoletja z dolgotrajnimi vojnami in pustošenje so pustili tudi sledove v samem Ormožu kot tudi v njegovi okolici. Uničevalni pohod ogrskih krucev je preživelo kar nekaj zapisov, med njimi več deset listin in mestni sodni protokoli. Od leta 1650 dalje pa so se izgubili mnogi pomembni dokumenti mestne in župnijske pisarne, med njimi davčne in matične knjige; primarni viri za preučevanje posesti in prebivalstva. Zato so bile raziskave mestne preteklosti odvisne od dokumentov višjih upravnih in sodnih oblastništev. Zelo dragocen vir je popis iz leta 1724. Ta dokument ni podpisan, datiran pa je zgolj v malo povednem naslovu, ki se v prevodu glasi; »Popis mesta Ormož, vseh ljudi, ki se v njem zadržujejo 16. julija 1724.«

Tako je popis še najlaže primerjati s tamkajšnjim ljudskim štetjem iz leta 1754, ki je zajelo vse osebe, družbeni položaj, razmerje z družinskim poglavarjem in starost. Ta popis je zelo dragocen in verodostojen vir za medmestne primerjave, torej tudi z Ormožem, za katerega niso ohranjeni ne primerno gradivo ne sumarni podatki štetja.

Franc Krnjak¹

"MÜNCHENSKI" ZLOČIN

Letos mineva 80 let od tragične smrti prleškega rojaka Janka Lešničarja, gospodarstvenika, urednika, politika in narodnjaka, rojenega na Humu pri Ormožu. Lešničar je največ časa deloval in živel v Celju, kjer si je ustvaril družino. Njegov edini sin Janko je bil spoštovan zdravnik, infektolog v celjski bolnišnici in profesor na MF, in je ob tem zapisu vstopil v 90. leto plodovitega življenja. Po njegovih stopinjah sta šla sinova Gorazd, ki je vodja infekcijskega oddelka v celjski bolnišnici, in Hotimir, onkolog na UKC Ljubljana. Oba sta tudi profesorja na MF.

Uvod

Leto 1929 je bilo v zgodovinskih knjigah zapisano kot usodno. Tako v političnem kot v smislu naravnih katastrof. Z gotovostjo lahko napišemo, da je bila to ena najhujših zim v zadnjih sedemdesetih letih. Takšnih katastrofalnih posledic tudi najstarejši prebivalci niso pomnili. V začetku februarja je temperatura padla na minus 20 stopinj C in se stopnjevala vse do konca meseca, ko se je živo srebro spustilo na rekordnih -28 ali več stopinj. Obenem je ta mesec zapadla rekordna količina snega, saj so ga namerili meter in več. Ta »naravni pojav« se je nadaljeval tudi v mesecu marcu. Že tako obubožanemu kmetu sta visok sneg in hud mraz povzročila ogromno škode. Po kleteh so pomrznilo poljski pridelki in vino. Ponekod je celo razgnalo polne sode vina. Od hudega mraza so močno trpele domače živali, še posebno divje, ustni viri so poročali, da so se čez popolnoma zaledenelo Dravo v naše kraje pritepli sestradani volkovi. Ponoči, ko se je spustila temperatura najnižje, je bilo slišati po sadovnjakih in gozdovih pokanje dreves, ki jih je zima z vso močjo trpinčila. Posledice so bile strašljive. Uničeni so bili sadovnjaki in vinogradi, ki so si zelo težko opomogli, poletje pa je bilo zelo vroče in sušno. Edino veselje so imeli okoliški gostilničarji, ki so si na reki Dravi spravljali debel led in ga shranjevali v za to pripravljene ledenice². Poleg tega je trkala na vrata svetovna kriza.

¹ Franc Krnjak, domoznanstvenik, Ivanjkovci 49, 2259 Ivanjkovci.

²Do izuma hladilnih naprav so bile ledenice edini naravni hladilnik v vročem poletju. Posebno tesnjenje je bilo zelo pomembno; zanj so uporabljali naravne materiale. Bile so skrbno zgrajene globoko pod zemljo, zato so se veliki kosi ledu ohranili vse do jeseni. Navadno si je gostilničar za to delo dobil krepke fante in može, ki so bili ob koncu dela bogato pogoščeni.

V političnem smislu je bilo to leto prav tako katastrofalno. Kralj je uvedel šestojanuarsko diktaturo, s katero je razveljavil vidovdansko ustavo iz leta 1921. To je bila logična posledica dogodkov iz prejšnjega leta, ko je prišlo v parlamentu do fizičnega obračuna in umora hrvaških poslancev Stjepana in Pavla Radića ter Đura Basarička. S tem dejanjem je kralj uvedel diktaturo, ukinil parlament in vse politične stranke, vključno s telovadnim društvom Orel; s tem je hotel utrditi liberalni Sokol. Obenem je začel Stojadinovićev režim propagirati jugoslovanstvo kot unitarno skupnost (unitarizem) narodov in spremenil ime, 3. oktobra, iz države SHS v Jugoslavijo. Pomembna odločitev je bila ustanovitev devetih banovin, ki se niso ujemale z zgodovinskimi in narodnostnimi mejami. Prvotno je takšno dejanje prineslo nekakšno olajšanje in odobravanje ljudskih množic³.

Nezadovoljstvo in razočaranje je imelo za posledico vznik nedemokratskih in totalitarnih skupin, ki so fizično z vsemi sredstvi napadale vlado. Zaradi terorja oblasti nad temi skupinami so se te zatekle v Avstrijo in od tam delovale s teroristično dejavnostjo.

Žrtev nespametnega nacionalističnega dejanja

Po takratnih časopisnih namigovanjih so bili terorističnih dejanj osumljeni »razni Paveliči in Perčeci, punktovni načelniki, VMRO ali pa moskovski poverjeniki.«⁴

Za kaj je šlo? Že konec junija 1931. leta so te domnevne skupine začele s subverzivno dejavnostjo. Pozneje se je izkazalo, da je to dejavnost ustaške organizacije, pod vodstvom poznejšega poglavnika NDH⁵ Anteja Paveliča in njegovega pajdaša Gustava Perčeca.⁶ Ugodne razmere so te skupine našle v sosednji Avstriji, "da avstrijske oblasti dajejo kot nekakim političnim beguncem in pregnancem varno zavetje mračnim zločincem", ki izkoriščajo priložnost ter v mednarodne vlakovne kompozicije nastavlajo peklenske stroje in tako zastrašujejo prebivalstvo. V tem smislu so jugoslovanski časniki močno napadali Avstrijo,

³Toda to je bila velika zmeta in zavajanje ljudstva, ki je kmalu uvidelo v njem velikosrbsko diktaturo. Oblast je šla tako daleč, da ni pustila slovenskim vojakom sprejemati slovenskega časopisja, odpirala je pošto in maltretiranje srbskih kaplarjev je bilo na dnevnem redu. Takšne težnje so se pokazale že v prvih letih države SHS. Vir: glej vse številke Murske Straže.

⁴Glej: Jutro, št. 179, 1931, Punktovni načelniki – Punktacija ali deklaracija, tudi Slovenska ali Ljubljanske punktacije (deklaracije). Glej M. Mikuš, Slovenci v stari Jugoslaviji, oris zgodovine Slovencev, 1917 – 1941, MK 1965.

⁵Nezavisna država Hrvatska.

⁶Perčeca je pozneje v Italiji dal likvidirati njegov rival, poglavnik Pavelič. Glej T. Kregar, Zgodovina za vse, leto 2006, str. 80.

češ naj vendarle napravi red. "Avstrijske oblasti zadene vsaj moralna sokrivda zločinov na naše železnice", je zapisalo Jutro in dodalo, "vozovi s peklenskimi stroji, določenimi, da eksplodirajo na naših tleh, so prišli čez mejo iz Avstrije. Vse ugotovitve dalje jasno dokazujejo, da so bili peklenski stroji položeni v vagona na avstrijskem ozemlju."⁷

Ena takšnih žrtev nacionalfašističnega nasilja je bil Janko Lešničar, politik, gospodarstvenik, urednik, narodnjak in privrženec jugoslovanstva.⁸ Po mesecu dni dopusta se je vračal s hitrim vlakom, ki je vozil iz Münchna v Beograd, v Čuprijo, kjer je bil ravnatelj Zadruga za poljedelski kredit. Prav Lešničar je organiziral zadrugištvu v Šumadiji. Pred Zemunom, 2. avgusta 1931. leta, je prišlo do eksplozije vagona. Pri tem dejanju je bilo nekaj potnikov težko ranjenih in ubitih, med njimi tudi Janko Lešničar, ki je dobil takšne rane, da je bil na mestu mrtev. Vse kaže, da je bil peklenski stroj nastavljen v sedež vagona, na katerem je žrtev sedela, saj so preiskovalci in reševalci truplo komaj čez nekaj ur identificirali.⁹ To je bil zelo hud udarec za zadrugištvu, predvsem pa za družino in prijatelje. Upravičeno lahko sklepamo, da so imeli teroristi povezavo z železniškimi uslužbenci na Jesenicah, saj so vlakovni uslužbenci iz neznanega vzroka vlakovno kompozicijo oz. vagona »premenjali«, kar je imelo pozneje tragične posledice.¹⁰

Janko Lešničar se je rodil v viničarski družini, 14. maja 1884. leta, na Humu pri Ormožu. Imel je dve leti mlajšo sestro Marijo, ki je ostala na domačiji (poročena z Ivanom Sevrom). Oče je kupil malo posestvo v bližnjih Loperšicah, št. 47, od koder je Janko odšel na mariborsko gimnazijo.

⁷Jutro, št. 179, 1931.

⁸V tistem času je imel pomen jugoslovanstva popolnoma drugačen prizvok kot danes. Le mesec dni po Lešničarjevi smrti je kralj razglasil oktroirano ustavo in tako uzakonil centralizem in absolutizem!

⁹Po pričevanju njegovega sina Janka Lešničarja, uglednega zdravnika in profesorja v Celju, ki bo letos dopolnil 90 let, je žrtvi razneslo glavo, nato pa je zgorel, tako da je ostalo od njega bore malo posmrtnih ostankov.

¹⁰Vir: Janko Lešničar ml.

Dom Janka Lešničarja v Loperšičah.

Oče Franc Lešničar (1853) se ni rodil na Humu, poročil se je z nezakonsko hčerko Jožefo Puklavc (1845). Že Jankov ded Johan, poročen z Marijo Herčko, je bil viničar na Humu, vendar je ta prišel na Hum šele po rojstvu sina Franca (1853), ki je bil prvorojenec. Na Humu so se jima potem rodili še štirje otroci, vsak na drugi hišni številki, kar kaže na težko življenje viničarjev¹¹. Od kod je prišel Lešničarjev rod, ni znano, gotovo pa je, da so prišli iz okolice Ormoža.

Z gotovostjo lahko trdimo, da so se takratne socialne razmere globoko vtisnile v bit malega Janka, ki je pozneje z vso svojo intelektualno močjo skušal spremeniti razmere malega in nezaščitenega človeka. To kaže njegova nesebična ljubezen do sočloveka, ki se odraža v njegovem političnem, narodnem, publicističnem in gospodarskem delovanju. Lešničarja so gnali socialni čut, pravičnost ter močna ideja jugoslovanstva; v slednji je videl, vsaj v takratnih razmerah, edino možnost preživetja.

Po končani gimnaziji se je vpisal na veterinarsko visoko šolo na Dunaju, kjer pa je študij prekinil in leta 1906 prevzel uredništvo celjske Domovine.¹² Kljub temu je Lešničar pomemben v društvu veterinarjev. Študij veterine se mu ni "obnesel", kajti bolj so ga zanimale gospodarske in politične teme tistega časa. V Celju je bil v kulturnem, narodnobudiljskem, političnem in gospodarskem smislu ena močnejših osebnosti tamkajšnjega javnega življenja. Po dveh letih urednikovanja Domovini je

11Usode viničarjev so več ali manj znane. Po težkem izkoriščevalskem celoletnem delu se je moral viničar v jeseni pogosto seliti k drugemu gospodarju, seveda če ga je ta hotel sprejeti. Dogodek, ki se je zgodil Bombelesovemu viničarju na Litmerku, je podlost brez primere. Ko bi moral viničar Grašič prejeti plačilo, navadno v naravi, ga je šafar – oskrbnik vinograda Kumer, grobo pretepel. Fizično se je znesel tudi nad njegovo družino ter jih konec novembra vrgel na cesto! 12Že leta 1904 se je na Dunaju ukvarjal z urednikovanjem.

prevzel delo glavnega urednika Narodnega dnevnika; po prenehanju le-tega pa celjski borbeni Narodni list. Obenem pa je bil stalni štajerski urednik Slovenskega naroda. V začetku prve svetovne vojne je vstopil v Zadružno zvezo, pozneje pa je postal njen ravnatelj vse do leta 1927, ko se je Zveza preselila v Žalec. Po tem se je Lešničar zopet posvetil novinarstvu in je urejal celjsko Novo dobo vse do nastopa nove službe. 1. decembra 1929 je prevzel direktorsko mesto Oblastne zadruge za poljedelski kredit v Čupriji. Bil je preudaren mož in steber Narodne stranke na Štajerskem. Po prevratu, leta 1918, je bil Janko Lešničar več let odbornik in gospodarski referent v celjskem občinskem svetu, do odhoda na novo službeno dolžnost pa tudi predsednik Celjskega doma in podnačelnik prve Južnoštajerske vinarke zadruge. Dve leti je predsedoval Zvezi slovenskih posojilnic in bil več let član glavnega tarifnega odbora v Beogradu.

Zahl. 22

Gymnasial-Zeugnis.

Lešničar Johann.

geboren zu *Leiblag bei Friedau in Steiermark.* Religion, *Katholik.*
 Schüler der *achten* Klasse am k. k. Staats-Gymnasium in *Marburg*,
 erhält hiedurch über das *zweite* Semester des Schuljahres *1905/5* ein
 Zeugnis der *ersten* Fortgangsklasse mit *Vorzug.*

Südtliche Osterr. Lebensverweil
 Flög. *Aus Klammern*

Leistungen in den einzelnen Unterrichtgegenständen:

Lehrgegenstand	Nota	Unterschrift des Fachlehrers
Religionslehre:	<i>sehr gut</i>	<i>Pöschel</i>
Lateinische Sprache:	<i>sehr gut</i>	<i>Wipf</i>
Griechische Sprache:	<i>sehr gut</i>	<i>S. Böhm</i>
Deutsche Sprache (Mutter- und Fremdsprache):	<i>sehr gut</i>	<i>S. Böhm</i>
Slavische Sprache:	<i>sehr gut</i>	<i>S. Böhm</i>
Geographie und Geschichte:	<i>sehr gut</i>	<i>J. Horak</i>
Mathematik:	<i>sehr gut</i>	<i>S. Böhm</i>
Naturgeschichte:	<i>sehr gut</i>	<i>S. Böhm</i>
Physik:	<i>sehr gut</i>	<i>S. Böhm</i>
Mathematische Physik:	<i>sehr gut</i>	<i>S. Böhm</i>
Chemie:	<i>sehr gut</i>	<i>S. Böhm</i>
Preis Lehrgegenstände:		
Slavische Sprache:		
Französische Sprache:		
Steiermärkische Geschichte:		
Zeichnen:		
Orthographie:		
Schreibschreiben:		
Gesamt:		

Agree from the school's Archives: sehr empfehlend
 Zeit der vorerwähnten Leistungen: *4. J. des Schuljahres*

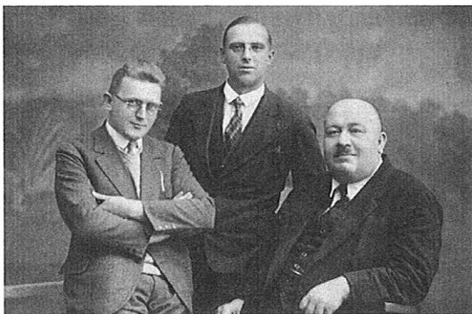
Marburg, am *19. Juni* 1905.

Wipf *S. Böhm* *Katze*

Lešničarjevo gimnazijsko spričevalo.

Rad je prihajal v Loperšice, na svoj dom, obiskat svoje. Pred tragično smrtjo je izkoristil enomesečni dopust tudi za obisk sestre in ovdovelega očeta. Njegove posmrtno ostanke so pokopali na celjskem pokopališču, ob ogromni množici pogrebcev in v spremstvu stanovskih sokolov. Lešničarjev veličastni pogreb je pokazal globoko bolečino in zahvalo človeku, ki ga je odlikovala "visoka

*intelligenca in ljudomilost...*¹³ Toda kaj hitro se je na pokojnega Lešničarja pozabilo. Družina pokojnika, vdova in desetletni sinček Janko sta se znašla v težkih gmotnih razmerah. Država je kljub številnim prošnjam za pomoč, odškodnino ostala gluha. Izgovarjala se je, naj se vdova obrne na mednarodno sodišče v Ženevi. Obubožana vdova s sinčkom pa si tega ni mogla privoščiti. Na koncu ji je ostala zgolj skromna pokojnina, s katero sta s sinom stežka shajala. V občasno pomoč so bili pokojnikovi liberalni prijatelji, ki so jima dovolili ostati v stanovanju.¹⁴

Janko Lešničar na desni, v družbi Pečnika in Vilfana.

Povzetek

Tragična smrt našega prleškega rojaka Janka Lešničarja, rojenega na Humu pri Ormožu, je pred osemdesetimi leti prinesla močno bolečino ne samo njegovim domačim, temveč celotnemu narodu, še posebej prebivalcem Celja, kjer je živel in se poklicno ter politično udeleževal. Na poti na službeno dolžnost v Čuprijo, kjer je bil direktor Oblastne zadruge za poljedelski kredit, ga je smrt doletela na vlaku pri Zemunu. Pozneje je bilo ugotovljeno, da so teroristični napad izvedli Paveličevi ustaši, ki so se pred takratnimi organi pregona zatekli v Avstrijo in od tam izvajali teroristične akcije na mednarodnih vlakih.

Ključne besede

Janko Lešničar, Hum pri Ormožu, direktor Oblastne zadruge, politik, gospodarstvenik, urednik, narodnjak, privrženec jugoslovanstva.

Ustni viri

– *Janko Lešničar ml. – sin. Ob smrti očeta je bil star deset let.*

Pisni viri

- *Jutro*, 1931, št. 179.
- *Slovenski biografski leksikon*, 1925–1991.
- *Status animarum župnije Sv. Jakoba v Ormožu.*
- *Župnijska kronika Sv. Jakoba Ormož.*
- Ivan Najzer: *Trg Središče*, zgod. podatki za obdobje od leta 1910 do konca druge svetovne vojne.

¹³Jutro, 4. 8. 1931.

¹⁴T. Kregar, Zgodovina za vse, Celje, leto XII, 2006.